

Talabalarning samarali o'quv-bilish faoliyatini tashkil etish modelini ishlab chiqishda nazariy yondashuvlar

O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti
nemis tili amaliy fanlar kafedrasida o'qituvchisi
Xusinova Laylo Nazarboy qizi

Annotatsiya: Ushbu maqolada talabalarning samarali o'quv-bilish faoliyatini tashkil etish modelini ishlab chiqishda nazariy yondashuvlar haqidagi oldin surilgan fikrlar ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: model, talaba, o'quv-bilish, tizim, maket, pragmatik, kognitiv

Аннотация: В данной статье рассмотрены передовые представления о теоретических подходах к разработке модели организации эффективной учебной деятельности студентов.

Ключевые слова: модель, студент, обучение, система, макет, прагматический, когнитивный.

Abstract: In this article, advanced ideas about theoretical approaches to the development of a model for the organization of effective learning activities of students are considered.

Key words: model, student, learning, system, layout, pragmatic, cognitive

Zamonaviy ta'limda modellashtirish - bu tizim elementlari yoki hodisalar guruhlari o'rtasidagi muhim munosabatlarni aniqlash uchun ishlatiladigan ilmiy tadqiqotning eng keng tarqalgan usullaridan biri. O'rganilayotgan obyektga o'xshashlikni saqlab qolgan holda, model bir vaqtning o'zida cheksiz xilma-xillik o'rniga uning tuzilishini, xususiyatlarini, munosabatlarini va elementlar orasidagi munosabatlarni soddalashtirilgan shaklda takrorlaydi. Bu voqelikning o'rganish uchun ajratilgan tomonlarini to'liqroq o'rganish imkonini beradi.

Model - bu maket, belgilar, formulalarga o'xshash sun'iy ravishda yaratilgan obyekt. O'tgan asrning o'rtalarida nashr etilgan modellashtirish muammolari bo'yicha fundamental ishlarda V.A.Shtof ta'kidlaganidek: "model - bu shunday aqliy ifodalangan yoki moddiy jihatdan amalga oshirilgan tizim bo'lib, u obyektни o'rganish, ushbu obyekt haqida yangi ma'lumotlarni taqdim etadigan tarzda aks ettiradi yoki takrorlaydi"¹

B.I.Fedorovning ta'kidlashicha, "modelni maqsadlarga erishish uchun asl nusxa o'rniga ishlatilishi mumkin bo'lgan hamma narsa deb atash mumkin"

Modellashtirish tadqiqot usuli sifatida mavjud uchta modeldan birini yaratishga asoslanadi: jismoniy (asliga o'xshash tabiatga ega); real-matematik (ularning jismoniy tabiati prototipdan farq qiladi, ammo asl nusxaning xatti-harakatlarini matematik tavsiflash mumkin); mantiqiy-semiotik modellar. Bizning modelimiz sanab o'tilgan turlarning uchinchi guruhiga kiradi.

Pedagogik modelni ma'lum bir pedagogik obyektning tuzilishi, maqsadini tushunchalar va munosabatlar to'plami shaklida aks ettiruvchi umumlashtirilgan tasvir sifatida ko'rib chiqsak, modellarning asosiy funksiyalarini ajratib ko'rsatish mumkin:

- haqiqatda mavjud obyekt va jarayonlarni bilish va tushuntirish;
- real hayotdagi obyektlar va jarayonlarning o'zgarishi.

Model o'rganilgan aloqalar va munosabatlarni alohida ta'kidlash imkonini beradi shu bilan birga, uning boshqa ko'plab muhim xususiyatlaridan mavhum bo'lishga majbur qiladi, bu esa ushbu obyektни soddalashtirish va chizmalashtirish o'lchovi muammosini keltirib chiqaradi. O'quv jarayonini modellashtirish yetarli darajada ishonchli yangi ma'lumotlarni olish imkonini beradi, agarda:

- asl obyektни bir necha tomondan aks ettiruvchi va asosiy tizim hosil qiluvchi bog'lanishni, elementlarning bo'ysunishini ochib beruvchi bir nechta modellarni birlashtirgan tizimli xarakterga ega bo'lsa;

- tahlil qilinayotgan hodisalarning umumiy tasavvurini olish uchun ilgari mavjud tushunchalar mazmunini hisobga olsa;

- olingan nazariy xulosalarni so'rov va kuzatishlar natijalari bilan birlashtirilsa;

¹ Хасанбоева О., Хасанбоев Ж., Хомидий Х. Педагогика тарихи. – Т.: Адабиёт ва санъат нашриёти, 2003. – 248 б.

Faoliyatga asoslangan, shaxsga yo'naltirilgan, kompetensiyaga asoslangan va mantiqiy-axborot yondashuvlari nuqtayi nazaridan amalga oshiriladi. Ushbu yondashuvlarning integratsiyalashuvi ushbu pedagogik tadqiqotda qo'yilgan muammolarni hal qilish zarurati bilan bog'liq.

Pedagogik tadqiqotlarda tizimli yondashuvdan foydalanish imkoniyatlari B.S.Gershunskiy, T.A.Ilina, Yu.A.Konarjevskiy, N.V.Kuzmina, V.P.Nikandrova, N.D.Simonova va boshqalarning asarlarida tahlil qilingan.

Tizimli yondashuvning mohiyati shundan iboratki, "obyektlar, asosan, obyektning yaxlitligini, uning barqarorligini, ichki tashkil etilishini va ma'lum bir butun sifatida ishlashini belgilaydigan ichki va tashqi tizim xususiyatlari va munosabatlari nuqtayi nazaridan shuningdek, ularning ko'p o'lchovlilik va iyerarxiyasi nuqtayi nazaridan, integral obyekt yuqori tartibli qism yoki element sifatida qaralganda" o'rganiladi.

Shu bilan birga, L.I.Novikovaning ta'kidlashicha, tizimli yondashuv "atrof-muhitga organik ravishda kiritilgan o'zaro bog'liq elementlar tizimi sifatida obyektни o'rganish yoki qurishga yordam beradigan" fikrlash usuli sifatida ham qaralishi mumkin. Talabalarning samarali o'quv va kognitiv faoliyatini tizimli yondashuv nuqtayi nazaridan tahlil qilish quyidagilarga imkon beradi²:

- a) modelni tashkil etuvchi tarkibiy elementlarni aniqlash;
- b) modelning tarkibiy elementlari o'rtasidagi aloqalarni o'rnatish;
- v) butun tizimning funksiyalarini va uning alohida elementlarini aniqlash;
- d) ishlab chiqilgan modelni samarali amalga oshirishni ta'minlaydigan shart-sharoitlarni aniqlash.

O'quv va kognitiv faoliyat talabalarning ketma-ket harakatlari majmui bilan tavsiflangan jarayon sifatida ko'rib chiqiladigan bo'lsa, u o'qituvchi va talabalarning hamkorlik asosida birgalikdagi faoliyati (o'zaro ta'siri) natijasi ekanligini anglash mumkin. Shu nuqtayi nazardan qaraganda, ta'lim va kognitiv faoliyat ushbu o'zaro ta'sirning jarayoni va natijasi sifatida quyidagi o'zaro bog'liq elementlarni o'z ichiga oladi:

² Hoshimov K., Nishonova S. Pedagogika tarihi. (Darslik). – T.: Navoiy nomidagi O'zbekiston Milliy kutubxonasi nashriyoti, 2005. – 304 6

- tizimni tashkil etuvchi elementlar - faoliyat subyektining ehtiyojlari va motivlarini belgilaydigan maqsad va vazifalar;

- o'zgaruvchan komponentlar - mazmuni, usullari, vositalari, tashkiliy shakllari;

- maqsadga erishish darajasini va natijada uni amalga oshirish uchun tanlangan o'zgaruvchan komponentlarning samaradorligini aks ettiruvchi mahsulot;

- fikrlash, shu jumladan o'z harakatlarini tushunish, ularni tahlil qilish, o'zini o'zi nazorat qilish va o'z-o'zini baholash .

Faoliyat samarali bo'lishi uchun u, birinchi navbatda, shaxsning ehtiyojlari, manfaatlari va maqsadlariga javob berishi kerak, bu esa ushbu faoliyatni tashkil etish va boshqarishda shaxsiy komponentni hisobga olishni nazarda tutadi. Shu munosabat bilan biz samarali o'quv va kognitiv faoliyatni tashkil etish modelini yaratish uchun shaxsga yo'naltirilgan yondashuvdan foydalanish zarur deb hisoblaymiz, uning mohiyati "ta'lim jarayonini maqsad, natija va uning samaradorligining asosiy mezonini subyekt sifatida shaxsga yo'naltirishda" yotadi.

Talabani axborot bilan ishlash jarayonida uning intellektual qobiliyatlari rivojlanadi, bu tilni turli darajalarda o'zlashtirishda: tavsiflar, tushuntirishlar, bashoratlarda namoyon bo'ladi. Zamonaviy mantiqda tilni nafaqat odatiy (tabiiy) til deb atash, balki insoniyat jamiyatida qo'llaniladigan boshqa barcha so'zlar, belgi tizimlarini ham atash odatiy holdir.(L.V.Shenshev). Bundan tashqari, tilni bilishning har bir darajasi tegishli intellektual ko'nikmalarni: tasvirlash, tushuntirish, bashorat qilishlarni shakllantirishini ta'minlaydi.

Psixologik-pedagogik adabiyotlarni tahlil qilish asosida talabalarning axborot-kommunikativ kompetentsiyasini rivojlantirishga qaratilgan samarali o'quv va kognitiv faoliyatni tashkil etish modelini amalda qo'llash imkonini beradigan bir qator pedagogik shartlar aniqlandi:

- o'quv va kognitiv faoliyatni aks ettirish natijasida talabalar uchun shaxsiy ahamiyatga ega bo'lgan individual o'quv mahsulotini yaratishga yo'naltirish;

- talabalarda muloqot jarayonida o'quv va kognitiv vazifalarni muvaffaqiyatli hal qilishga hissa qo'shadigan o'quv ma'lumotlarini mantiqiy to'g'ri tuzish va grafik tarzda taqdim etish ko'nikmalarini rivojlantirish;

-talabalar tomonidan olingan individual o'quv mahsulotini, shuningdek uni yaratish va amaliy foydalanish jarayonini aks ettirishga qaratilgan o'quv vazifalari tizimini bajarish tajribasini o'zlashtirish.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Hoshimov K., Nishonova S. Pedagogika tarihi. (Darslik). – T.: Navoiy nomidagi O'zbekiston Milliy kutubxonasi nashriyoti, 2005. – 304 б
2. Ҳасанбоева О., Ҳасанбоев Ж., Ҳомидий Ҳ. Педагогика тарихи. – Т.: Адабиёт ва санъат нашриёти, 2003. – 248 б.
3. https://uz.wikipedia.org/wiki/Ta%CA%BClimning_milliy_modeli